

Sosyolojik Düşüncede Sosyal Sermaye Tartışmaları: Pierre Bourdieu ve James Samuel Coleman Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Analiz

*Debates on Social Capital in Sociological Thought: Pierre Bourdieu and
J.S. Coleman in a Comparative Perspective*

Emrullah Türk*

Öz

Sosyal sermaye kavramı, modernleşmeyle birlikte başlayan aşırı bireyselliğe karşı tepkiyi ifade etmek adına 20 yy. sonlarından bu yana adını akademik çalışmalarda sıkça duyuran bir kavramdır. Toplumsal alanda ilişki, bağlantı ve ağların birey ve toplum için önemini vurgulama noktasında sosyal sermaye kavramına atıfta bulunmaktadır. Sosyal sermayenin varlığının bireysel başarı, mutluluk ve sağlık gibi noktalarda olumlu etkilerinin yanında toplumsal anlamda da güven, iyi yönetim, yardımlaşma ve sivil toplum katılımları sağlaması noktasında da önemi vurgulanmaktadır. Ayrıca sosyal sermayenin bir kısım akademik çevrelerce ekonomik kalkınmada gizli bir işleve sahip olduğu da ayrıca vurgulanmaktadır. Bu çalışmanın amacı, sosyolojik düşüncenin ve sosyolojik analizin enstrümanları arasında önemli bir yer tutan sosyal sermaye nosyonunun James Samuel Coleman ve Pierre Bourdieu’de büründüğü anlam kodlarını karşılaştırmalı bir düzlemde analiz etmektir. Başka bir ifadeyle, toplumsal eşitsizlikler ve elitlerin iktidarına katkısı yönüyle sosyal sermayenin Bourdieu’de kazandığı anlam çerçevesiyle; avantaj ve dezavantaj vurguları ile okullardaki akademik başarılar üzerindeki etkisini merkeze alan Coleman’cı çizgiyi mukayese etmektir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Sermaye, J.S. Coleman, Pierre Bourdieu

* Arş. Gör, Batman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi (emrullah-turk1980@gmail.com)

Abstract

The concept of social capital is a widespread concept in academic studies since the late twentieth century to express the reaction against extreme individualism of modernization process. Social capital is generally referred in emphasizing the importance of relation, connection, network in social sphere. We emphasize the positive effects of having social capital such as individual success, happiness and health as well as social trust, good management, solidarity and civil society participation. Furthermore, it is emphasized that social capital is understood as a latent force serving economic development by some academic settings. The concept of social capital is an important instrument of sociological thought and sociological analysis. The aim of this study is to compare the connotations of the concept of social capital in J.S. Coleman and in P. Bourdieu. In other words, we try to compare the meaning of social capital in Bourdieu in terms of its contribution to social inequalities and the power of elites; to Colemanian approach highlights the impact of social capital on academic success with its advantages and disadvantages.

Keywords: Social Capital, J.S. Coleman, Pierre Bourdieu

Giriş

Sosyal sermaye kavramı, özellikle çeyrek yüzyıldır başta Sosyoloji olmak üzere İktisat ve Siyaset Bilimi gibi birçok disiplin içerisinde adını sıkça duymaya başladığımız bir kavramdır. Üzerinde uzlaşmış net bir tanımının olmaması bu kavramın karmaşık yapısından kaynaklanmaktadır. İnsanlar arası ilişkiler sonucu ortaya çıkan güven, iş birliği, karşılıklı bağımlılık, ağlar (networks), normlar gibi bir takım kavramlarla ilişkili olarak söz konusu edilen sosyal sermaye, bireylerin bir şeyleri başarılmasında ve toplumların sosyo-ekonomik kalkınmasında önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyal sermaye literatürüne göre toplumların sosyal ve ekonomik bağlamda kalkınmaları o toplum içerisindeki *güvene* bağlıdır. Buna göre, bir toplum içerisinde bulunan insanların birbirlerine ve kurumlara olan güveni ne kadar yüksekse o toplumun refah seviyesinin o kadar yüksek; ne kadar az ise o toplumun refah seviyesinin o derecede düşük olduğu varsayılmaktadır. Sosyal sermayenin varlığı eğitim, sağlık, kalkınma, suç oranlarının azalması gibi birçok alanda etkili olmaktadır. Ancak sosyal sermaye yetersizliği ya da kötü yönde kullanımı da tam tersi yönde toplumda yozlaşmaya ve dolayısıyla çözümlere yol açmaktadır. Kavramın ana fikri “sosyal iletişim ağlarının toplumun sağlıklı bir şekilde devam etmesinde hayati bir değeri olduğudur” (Şan 2007:71).

Bu açıdan sosyal sermaye tartışmaları, modern toplum yapısı ile bir şekilde yozlaşmış olan sosyal güven ve değerlerin yine aynı toplumsal yapı içerisinde yeniden hayat bulmasına katkı sağlamaya yönelik çabalar olarak değerlendirilebilir.

Bu çalışmanın amacı; sosyolojik bir analiz aracı olarak 1980’lerden sonra önemli bir işleve sahip olan sosyal sermaye kavramının James Samuel Coleman ve Pierre Bourdieu’de *bürründüğü anlam kodlarını karşılaştırmalı bir düzlemde analiz etmektir. Başka bir ifadeyle, toplumsal eşitsizlikler ve elitlerin iktidarına katkısı yönüyle sosyal sermayenin Bourdieu’de kazandığı anlam çerçevesiyle; avantaj ve dezavantaj vurguları ile okullardaki akademik başarılar üzerindeki etkisini merkeze alan Coleman’cı çizgiyi mukayese etmektir. Bu amaçla,*

her iki kuramcının sosyal sermaye kuramlarıyla daha geniş çerçevede kendi kuramsal yaklaşımlarını nasıl ilişkilendirdikleri ele alınmaya çalışılmıştır. Bütün bu sebeplerle, çalışmamızdaki temel amaç sosyal sermaye kavramının farklı teorik bağlamlarda nasıl anlaşıldığına dair bir kavrayış sunmak ve iki kuramcının yaklaşımlarının mukayeseli bir eleştirisini sunmaktır.

I. Sosyal Sermaye Kavramının Tarihçesi

Sosyal sermaye kavramı, sosyal bilimler alanına yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde dahil olmuş bir kavramdır. Ancak kavramın sosyal bilimler literatüründe güncellik kazanması ve yoğun bir biçimde tartışılmaya başlanması 1990'lı yıllara tekabül eder. Zira yukarıda da ifade edildiği üzere bu yıllarda ABD toplumunda kamusal katılım, sosyal örgütlenme ve benzeri dernekleşme düzeylerinin kayda değer bir düşüş yaşadığına dair entelektüel düzeyde bir bilinç oluşmaya başlamıştır. Kavram ilk kez 1916 yılında Amerikalı Reformist L. J. Hanifan tarafından kullanılmıştır. Hanifan, sermaye kavramını, asıl anlamını teşkil eden ekonomik boyutunun dışında kullanmak ve toplumsal bütünlüğü var eden bireyler ve aileler arasında, insanların gündelik yaşamına dair, iyi niyet, arkadaşlık, sempati ve sosyal ilişkilerin varlığına dikkat çekmek için kullanmıştır (Devamoğlu,2008:4). Hanifan'ın ilk kullanımının ardından sosyal sermaye kavramı, yaklaşık 40 yıl boyunca literatürde gündeme gelmemiştir. Hanifan'ın ilk kullanımından 40 yıl sonra Seeley ve arkadaşları, Eyalet başkanlarının yükselmelerinde sosyal sermayenin önemine vurgu yapmışlardır. Ardından, 1961'de yayımlanan *Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı* adlı eserinde Jane Jacobs, şehirlerdeki komşuluk ilişkilerini açıklarken sosyal sermaye kavramını kullanmıştır. 1970'lerde ise Glenn Loury köleliğin sosyal vaziyetini analiz ederken sosyal sermaye kavramını ön plana çıkarmıştır (Özdemir, 2007:12-13).

Kavram, sosyal bilimlerin son çeyrek yüz yılda iktisadi, siyasi ve toplumsal alanlarda karşılaşılan kalkınma merkezli sorunların tanımlanması, açıklanması ve çözümlenmesine yönelik tartışmalarda yoğun olarak yer almaya başlamıştır (Şan,2011:88). Farklı disiplinler tarafından tartışılan bu kavram, özellikle 1980'lerden sonra alanyazında daha fazla yer almaya başlamıştır. Şöyle ki;

sosyal sermaye kavramı 1981 öncesi anahtar kelime olarak birçok dergi makalesinde toplam 20 kere kullanılmışken, 1991 ile 1995 yılları arasında bu sayı 109'a ve 1996 ile Mart 1999 arasında ise 1003'e yükselmiştir (Field,2008:5). Yıllara göre ortaya çıkan bu değişim bizlere sosyal sermaye tartışmalarına ilginin ne kadar büyük bir hızla arttığını göstermektedir.

Sosyal sermaye kavramı 20. yüzyıl boyunca kullanılmıştır; Ancak gerçek manada kullanımı 1980'lerin ortasından itibaren Coleman ve Bourdieu sayesinde olmuştur. Üzerinde hemfikir olunan nokta ise, bu iki sosyal bilimcinin sosyal sermaye kavramını yazına ilk olarak tanıştıran isimler oldukları hususudur. Bunların yanında Putnam ile sosyal sermaye kavramı farklı alanlarda daha fazla geçerlilik kazanmaya başlamıştır (Özdemir,2007:13). Bu çalışmanın asıl amacı sosyal sermaye nosyonunun Coleman ve Bourdieu'de büründüğü anlam kodlarının karşılaştırmalı bir analizini yapmaktır. Dolayısıyla, aşağıda Alexis de Tocqueville , Putnam ve diğer düşünürlerin sosyal sermaye kavramını nasıl ele aldıklarına kısaca değinmek konu bütünlüğünü sağlayabilme açısından önemlidir. Ardından makalenin asıl yazılış amacı olan, sosyal sermaye kavramının akademik alanda yıldızını parlatan, tartışmalara yön veren Coleman ve Bourdieu'nun fikirleri ele alınacaktır.

Sosyal sermaye kavramının içeriğine dair düşünceleri sosyolojik düşünce tarihinde ilk olarak gündeme taşıyan isimlerin başında Fransız düşünür Alexis de Tocqueville gelmektedir. Tocqueville, Amerikan demokrasisi ve ekonomik gücünün temelini oluşturan coşkulu toplumsal yaşamı detayları ile tasvir etmiştir. Avrupa'da alışık olduğu şekliyle daha geleneksel ve hiyerarşik ilişkileri bir arada tutan resmi statü ve yükümlülük bağlarının aksine Tocqueville'e göre gönüllü kuruluşlardaki etkileşim, Amerikalıları bireysel olarak birbirine bağlayan sosyal bir yapıştırıcı rolü olmuştur (Şan,2007:73). Bir başka ifadeyle Tocqueville, Amerika seyahatleri ardından edindiği izlenimler sonucunda, Amerikan demokrasisi ve ekonomisinin güçlü olmasına destek sağlayan gönüllü kuruluşların önemine vurgu yaparak aslında sosyal sermaye kavramını ilk kez kullanan kişi değilse bile, kavramın içeriğine dair ciddi fikirler beyan etmiştir.

Tocqueville, *Amerika'da Demokrasi* adlı klasikleşmiş çalışmasında Amerikan toplumunun sivil hayatında cemiyetlerin (bugün anladığımız anlamda; dernekler) yerini anlatırken şu ifadelere yer vermektedir:

“Amerikalılar, yaşları, sosyal durumları ve kültürleri ne olursa olsun hep birleşirler. Orda sadece, herkesin iştirak ettiği ticari ve sanayi cemiyetler değil, binlerce türlü cemiyet vardır: dinî, ahlakî, ciddi, gayri ciddi, çok umumi, hususi, büyük, küçük her türlü. Amerikalılar bayramlar yapmak, seminerler tertip etmek, kiliseler tesis etmek, kitaplar neşretmek, dünyanın öbür ucuna misyonerler göndermek için birleşirler. Bu şekilde, hastaneler, hapishaneler ve okullar inşa ederler. Nihayet büyük bir örneğin desteğiyle bir hissi geliştirmek veya bir gerçeği ortaya koymak için birleşirler. Yeni bir teşebbüsün başında, Fransa'da hükümeti, İngiltere'de büyük bir asili görebileceğiniz her yerde Amerika'da bir cemiyet görürsünüz” (Tocqueville, 1962: 82).

Bu pasajda da görüldüğü üzere Tocqueville, Amerikan Demokrasinin toplumsal örgütlenme kabiliyeti ve çeşitliliğini tasvir ederek Amerika'nın kurumsallaşma ve örgütlenme yeteneğinin temelinde bu toplumsallaşma biçiminin yattığını iddia eder. Amerikan Demokrasinin temelinde yatan örgütlenme biçimlerini eserlerinde çok iyi analiz eden Putnam'a göre sosyal sermaye “ortak yarar için koordinasyon ve işbirliğini kolaylaştıran ağlar, normlar ve güven gibi toplumsal örgütlerin bir özelliğidir. Sosyal sermaye, fiziksel ve beşeri sermayeden farklı olarak bu ikisine yapılan yatırımların yararlarını da katlayan bir özelliğe sahiptir. Zira sosyal sermaye diğer ikisinden fazla olarak toplumsal güven ve topluluk bağlarını da içermektedir” (Putnam, 1993: 36). İlerleyen yıllarda Putnam, İtalya ve ABD toplumlarındaki medeni dayanışma biçimlerini, sivil toplum teşekküllerini, dernek üyeliklerini ve sosyo-politik katılım oranlarını irdelemiştir. Sonuç olarak, bu toplumlarda vatandaşlık katılımının ve sosyo-politik katılımın azaldığını ve dolayısıyla sosyal sermaye parametrelerinin düşüşte olduğunu tespit etmiştir. Bu soruna ilişkin bazı çözümler öneren

Putnam, ABD özelinde yaptığı çalışmalarda sosyal sermayenin tekrar yükseltilebilmesi için, modern uygarlığın on dokuzuncu yüzyıl sonu ve yirminci yüzyıl başlarındaki sivil toplum örgütlenmelerinin altın çağını örnek alması gerektiğini savunmuştur. Bu doğrultuda yetişen kuşaklara yönelik sosyal politikalar geliştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Putnam, 2000: 389).

1995 yılında yayınlanan *Bowling Alone: The Collapse And Revival Of American Community* adlı eseriyle sosyal sermaye literatürüne önemli katkıda bulunan Putnam, Amerikan sivil toplumunun son yıllarda önemli ölçüde güç kaybettiğini vurgulamaktadır. Putnam, Tocqueville'nin 1830'lu yıllardaki 'Amerikan Demokrasisi' adlı eserinde demokrasinin işleyişinde sivil toplumun mükemmel işleyişinin zamanla birliktelikler yerine bireyselleşmiş bir topluma bırakmış olmasını tartışmaktadır. Putnam, Amerikan toplum yapısı üzerine irdemelerini, İtalya'nın farklı bölgelerinde alt ulusal yönetimler üzerine 20 yıl boyunca yaptığı yarı-deneysel çalışmaları¹ çerçevesinde şekillendirmiştir (Putnam, 2010:121-123).

Sosyal sermaye literatürüne katkı noktasında Fukuyama'nın ortaya koyduğu düşünceler de önemlidir. Onun *Büyük Çözülme ve Güven* adlı eserleri bu konuda üzerinde durulabilecek önemli eserler arasında yer almaktadır. Fukuyama, sosyal sermayeyi; iki ya da daha fazla birey arasındaki işbirliğini destekleyen somutlaşmış gayri resmi form olarak değerlendirir (Fukuyama,2010:144). Bu gayri resmi form sayesinde bireylerin toplumdaki soyutlanmasının önüne geçilebileceği ve güven anlayışının gelişebileceğini söylemektedir. Fukuyama, modern liberal devlet anlayışının aşırı bireycilik kültürünü doğurduğunu savunmaktadır. Kontrolsüz bireycilik beraberinde ahlaki değerlerde zayıflama ve bireyin toplumdaki soyutlanmasına neden olmaktadır. Bu tür bir çözülmenin önüne ancak toplumsal sermayeyi yeniden işler hale getirerek geçilebileceğini düşünmektedir. Ona göre sosyal sermaye, ekonomi

1 Putnam'ın İtalya'nın kuzeyi ile güneyini yurttaşlık, demokrasi ve gelişmişlik açısından karşılaştırdığı araştırması için bakınız: Robert d. Putnam, With Robert Leonardi And Raffaella Y. Nonetti (1993) *Making Democracy Work: Civic Traditions In Modern Italy*, Princeton University Press.

alanı dışında sağlıklı bir sivil toplum oluşumunda, gruplar ile kurumların devlet ve aile yapılarıyla uyumlu hale getirilmesinde önemli bir görevi yerine getirmektedir (Fukuyama,2009:26-36). Fukuyama, toplumsal alanda norm ve değerler çerçevesinde birlikteliklerin sağlanmasını, bireysel çıkarlardan vazgeçip daha büyük ölçekteki gruplara tabi olunması gerektiğini vurgulamaktadır. O, paylaşılan değerlerden *Güven*' in ortaya çıktığını ve bu güven anlayışının beraberinde büyük ve ölçülebilir bir ekonomik değer yarattığını savunmaktadır (Fukuyama,2005:26).

Ben Fine ise sosyal sermayeyi, ekonominin diğer sosyal bilimlerle ilişkisi sonucunda popülerleşmiş bir kavram olarak görmektedir. Ona göre sosyal sermayenin dikkat çekilmesi gereken yönü; bilinliğin bireysel ve kolektif aşağılanması olarak aksetmiş tarafının açığa çıkarılmasıdır. O, sermaye tanımlamalarına eleştirel bir yaklaşım getirmektedir. Ona göre; neredeyse bütün sosyal etkileşim biçimlerinin sosyal sermaye olarak görülmesini, bazı ayırt edici sorularla yeterince incelenmemiş olmasını, sosyal sermayenin statükoya meydan okumada durumu iyileştirme noktasında altın bir fırsat gibi sunulmasını eleştirmektedir. Yani kısacası “ sosyal sermaye kendi etrafında eleştirilerin göz ardı edildiği, içerildiği, hatta itirazların kabul edilmesi üzerinden düşüncenin meşrulaştırıldığı bir tür baskıcı hoşgörü işlevi gördüğü bir koruma çemberi yaratmıştır adeta. Küresel ekonomik, sınıf, devlet, çatışma, cinsiyet, iktidar vb. yerine geçen sosyal sermaye neo-liberalizmin daha insani biçimleri ile güçlendirme ve katılım gibi diğer sığ anlamlı kavramların daha dar yorumlarına yapmacık olarak çekilmesi ile ilke ve uygulamada fazlasıyla uzlaştırıcı tatsız tuzsuz bir alternatif sunar” (Fine,2010:309-314). Bu yönüyle Fine, sosyal sermaye kavramını sihirli bir değnek gibi gösteren bir anlayışa karşı çıkmakta ve kavramın içeriğine ve sınırlarına dair belirsizliği eleştirmektedir.

Sosyal sermaye kavramına dair tartışmalara katılan bir diğer isim ise olan Field'e göre “sosyal sermayenin ana fikri, sosyal iletişim ağlarının değerli bir servet olduğudur. İletişim ağları, sosyal bağlılık için bir temel oluşturur; çünkü sosyal bağlılık, karşılıklı avantajlar için –yalnız insanların doğrudan tanıdıklarıyla değil- bir

kişinin diğerleriyle ortaklaşa çalışmasını sağlar” (Field,2008:16). İster tanıdık bireyler olsun ister belirli amaçlar doğrultusunda yan yana gelen birbirine yabancı bireyler olsun; belirli bir karşılıklık temelinde sürdürülen bu tür faaliyetler sonucunda, toplumda birliktelikler gelişir ve güçlenir.

Tüm bu tanımlamalar çerçevesinde sosyal sermaye, *aşırı bireysellikten kaynaklı toplumsal çözümlerin önüne geçmek adına kollektif bir anlayışı önemseyen, güven ve samimi ilişkiler yoluyla birbirini tanı(ma)yan insanların ortak amaçlar doğrultusunda bir araya gelmesini sağlayan ve toplumların sosyo-ekonomik olarak kalkınmalarına katkı sunan iletişim ağlarının önemini vurgulamak amacıyla alanyazında ifadesini bulan bir kavram* olarak değerlendirilebilir.

II. Pierre Bourdieu’de Sosyal Sermaye

Fine’e göre Bourdieu’nün *Distinction [Ayrım]*² adlı eseri kültürel farklılıkların nasıl oluşup, yetiştiği ve toplumsal tabakalaşmaya ilişkin açıklamaları, onu sosyal sermaye literatüründe vazgeçilmez kılmaktadır. Sosyal sermaye kavramını ilk kullananlardan biri olmasın rağmen Pierre Bourdieu’nun bu konuda yazdıklarının uzun süre gözardı edildiğini savunan Fine, bunun sebebinin Bourdieu’nün Fransız toplum kuramının geleneksel bir özelliği olan yüksek soyutlama derecesine dayanma eğilimi, kültürel konulara fazlasıyla meşgul olması ve Marksizm’in etkileri gibi nedenler, onun sosyal sermaye tartışmalarındaki yerinin gözardı edilmesinin en önemli gerekçeleri olarak görülmektedir (Fine,2011:97-99).

Bourdieu’nün teorisine baktığımız da merkezinde “habitus”, “alan” ve “sermaye” gibi kavramların yer aldığını görmekteyiz. Toplumsal gerçekliği bu kavramlar eşliğinde anlamaya çalışır. Ona göre sosyal sermayeye ilişkin çözümlenmeler ancak diğer kavramlarla birlikte anlaşılabilir (Aydemir 2011: 46). Bourdieu, toplumsal dünyayı birikmiş bir tarih olarak değerlendirmekte ve bu sosyal gerçekliğe ‘sermaye’ kavramının dahil edilmesini savun-

2 Bu kitabın Türkçe çevirisi için bakınız: Bourdieu, Pierre (2015) Ayrım, Der-ya Fırat Şannan ve Ayşe Günce Berkurt (Çev.), Ankara: Heretik Yayınları.

maktadır. O sermayeyi maddileşmiş biçimi ile yeniden cisimleşmiş hali ile bir emek olarak görmekle birlikte toplumsal dünya içerisinde bir güç ve konum yaratma aracı olarak karşımıza çıktığını söylemektedir (Bourdieu, 2010 :45-46).

Bireyler toplumsallaşma sürecinde ailelerinden ya da eğitim kurumlarından biriktirdikleri sermayelerine göre toplumsal alanda konum alırlar. Bu konum alış biçimini daha iyi anlatmak adına Bourdieu, sosyal alanı oyun metaforu ile açıklamaktadır. Ona göre sosyal hayat sadece bir mücadele alanı değil aynı zamanda oyun sahnesinin her an yeni stratejileri ile değişen bir yapı arz etmektedir. *Habitus* olarak tanımladığı da oyundaki bir sonraki hareketi sezme kapasitesi ve ona göre konum almasıdır. *Habitus* "Bir konumun içkin ve bağlantısal özelliklerini birlikçi (üniter) bir yaşam stilinde, yani insanların, malların/varlıkların, pratiklerin tercihindeki birlikçi bir bütünde dile getiren can verici ve birleştirici kökendir" (Bourdieu,1995:23). Bir başka deyişle *Habitus* alışkanlık gibi tekrarlar sonucunda edindiğimiz sadece zihnimiz ile değil bedenimizle de tanıdığımız bir şeydir (Calhoun, 2007 : 79 akt. Aydemir, 2011 : 47). *Habitus* bu özelliğiyle insanların içerisinde yaşadıkları sosyo-kültürel alanda edindiği ve bedeninde varlık bulan, kalıcı ve aktarılabilen eğilimler, zevkler olarak tanımlanabilir. İşte insanlar sosyal hayatın mücadele ve oyun sahnesinde, *Habitus* sayesinde konum alır ve hayatlarını sürdürürler.

Bourdieu, sosyal yapıyı ağ ilişkileri ile izah ederken *Habitus*'un önemini vurgulamaktadır. Yakın aile çevresinin yaratmış olduğu bu ağ silsilesi bireyin yaşamını fazlasıyla etkilediği ve bu yapının da kolay kolay değişmeyeceğini, bireyin yaşamı üzerinde ileriki yıllarda oldukça etkili olacağını savunmaktadır (Tecim, 2011:41). Bu yapı sayesinde kişiler toplumsal alanda daha rahat bir konum elde etmektedir. Elde ettikleri konumlar dolayısıyla da toplumsal eşitsizliklerinde temelini oluşturmaktadır.

Bourdieu, bireylerin toplum içerisinde iki *farklılaştırma ilkesine*, yani ekonomik sermaye ve kültürel sermayeye göre konum aldıklarını savunmaktadır. Ona göre bireyler toplum içerisinde sahip oldukları ekonomik ve kültürel sermayelerin ağırlığına göre bir konum alırlar (Bourdieu,1995:20-22).

Bourdieu, toplumsal anlamda farklılaşmaya neden olan bu iki sermaye biçiminin yanı sıra yanında sosyal sermaye kavramından da bahseder. Ona göre sermaye, işlev gördüğü alanlara göre üç farklı biçimde ortaya çıkar: Bunlardan birincisi anında paraya çevrilebilir ve mülkiyet hakları şeklinde kurumsallaştırılabilir olan sermaye biçimi olarak ekonomik sermayedir. İkincisi belirli şartlar altında ekonomik sermayeye çevrilebilen ve eğitimle kazanılan vasıflar şeklinde kurumsallaştırılabilen kültürel sermaye ve son olarak da toplumsal yükümlülük ya da ilişkiler sonucu oluşan, belirli şartlarda ekonomik sermayeye çevrilebilen ve bir soyluluk unvanı biçiminde kurumsallaştırılabilen sosyal sermayedir. Bu sermaye biçimleri sabit bir durum sergilemekten öteye birbirleriyle sürekli bir ilişki biçimi sergilemektedir (Bourdieu,2010:49).

Bourdieu, kültürel sermayenin de üç farklı biçimde bulunduğu savunur: “Cisimleşmiş halde, yani beden ve zihnin uzun süreli yatkinlikları biçiminde; nesneleşmiş halde, kültürel emtia biçiminde(resimler, kitaplar, sözlükler, enstrümanlar, makineler vb) ; ve kurumsallaşmış halde eğitim vasıfları örneğinde göreceğiniz gibi güvenceye alındığı varsayılan kültürel sermaye tamamıyla orijinal nitelikler verdiği için ayrılması gereken bir nesne biçiminde” (Bourdieu,2010:49) kendini gösterir.

Bourdieu, beşeri sermayenin eğitim faaliyetinden gelen akademik verimliliği oluşturmada aile tarafından yatırım yapılan kültürel sermayeye bağlı olduğu gerçeğinin görmezden gelindiğini, ayrıca eğitim vasıfların ekonomik ve sosyal getirilerinin onu desteklemek için kullanılan sosyal sermayeye dayandığını savunmaktadır. Sosyal anlamda en belirleyici eğitim yatırımının kültürel sermayenin ev içi aktarımı olduğunu savunmaktadır. Eğitim faaliyetleri sonucu ortaya çıkan akademik verimin aile tarafından yatırım yapılan kültürel sermayeye bağlı olduğu ve bu vasıfların ekonomik ve sosyal getirisinin de sosyal sermayeye dayalı olduğunu savunmaktadır (Bourdieu, 2010:51). Bu bağlamda Bourdieu aile'nin sosyal sermaye oluşumu ve aktarımında en önemli saça ayağı olduğunu vurgulamaktadır. Bourdieu, ailelerin çocuklarının eğitim hayatlarında kültürün ve kökenlerinin veya ekonominin eğitim hayatındaki etkilerini (Jan-Claude Passeron'la birlikte)

irdelediği *Varisler: Öğrenciler ve Kültür* adlı eserinde, eğitimin toplumsal hareketliliği sağlayan, her öğrenciye eşit şanslar sağlayan bir işlev gördüğüne dair yaygın kanının aksine, öğrencilerin ailelerinin kültür ve mesleki köklerine göre nasıl eşit olmayan şartlarda, en iyi okulların en prestijli bölümlerinde yer bulduklarını tartışmaktadır. Bourdieu, eğitim sistemindeki eşitsizliklerin lise giriş sınavlarından üniversite sınavlarına girişte nasıl işlediğine dair yaptığı istatistiksel analizde, öğrencilerin eğitime bakışını, kız-erkek okuma şans-sızlık-larını istatistiklerle göstermiştir. Onun temel tespiti şudur:

“Şüphesiz, yükseköğretim düzeyindeki okullarda, toplumun farklı toplumsal katmanlarının, eğitim siteminde çok eşitsiz bir biçimde temsil ediliyor olmaları, eşitsizlikler içinde öncelikli olarak göze çarpar. (...) Yüksek öğretime erişim şanslarında, eğitim süresi boyunca, kişinin toplumsal kökenine göre çok eşitsiz bir şiddetle tatbik olan bir elemenin sonucu görülür: Aslında, en yoksun sınıflar için kayıtsız şartsız bir eleme sözkonusudur” (Bourdieu ve Passeron, 2014:16-19).

Söz konusu araştırmanın istatistik sonuçları, babanın mesleğine göre erkek çocuklarının yüksekeğitime ulaşma şansları, tarım işçisi babanın erkek çocukları %1; babası sanayici olan erkek çocuklarının %70; babası serbest meslek sahibi olan erkek çocukların ise %80 gibi yüksek bir orana tekabül etmektedir. Bu eşitsizlikleri, aile kökenlerinin (kültür ve aile meslekleri) ürettiği sosyal sermayenin bir tezahürü olarak görmek mümkündür.

Bourdieu sermayeyi güç ile eş değer görmektedir. Ekonomik anlamda rekabet edebilmenin yolu ise kültürel sermaye ya da sosyal sermayeye sahip olmaktır. Eğer bunlardan birisi yoksa, birey rekabet etme şansını önemli ölçüde kaybedecektir. Habitus ve hiyerarşik sosyal yapının izahı Bourdieu’un güç nosyonu ile ilişkili görülmektedir (Bexley vd,2007:20; McManamey, 2004:56; Field2006:21; aktaran Tecim, 2011:42). Bu açıdan onun hem kültürel hem de sosyal sermayeyi birikmiş emek üretimini simgeleyen varlıklar olarak gördüğünü söyleyebiliriz.

Bourdieu, sermayenin işleyişinin gerçek mantığını anlamanın

yolunun ancak dönüşümleri anlamaktan geçtiğini savunmaktadır. Ona göre ekonomik sermayenin sosyal sermayeye dönüşümü bir emek gerektirmektedir. İlk etapta ekonomik sermayenin bonkörce harcanması israf gibi görünse de bunun bir mübadele yoluyla uzun vadede parasal yatırıma dönüştürebilecek sosyal sermaye yaratımı açısından karlı bir dönüşüm olduğunu söylemektedir (Bourdieu, 2010:70). Onun bu görüşüne paralel olarak, günümüzde bazı insanların bu yönde bir sermaye oluşturma anlayışını fazlasıyla benimsediğini söylemek yanlış bir tespit olmayacaktır.

Bourdieu, Habitus, alan ve sermaye kavramları üzerine şekillendirdiği teorisi çerçevesinde, sosyal sermaye kavramını şu şekilde tanımlanmaktadır: “Gerekli olduğunda faydalı destekler sağlayan, toplumsal ilişkilerin sonucunda ortaya çıkan saygınlığın ve onurluluğun sermayesidir. O sosyal sermayeyi, karşılıklı tanışıklıklar sonucunda ortaya çıkan uzun ömürlü iletişim ağlarında birey ya da grupların hissesine düşen kaynakların toplamı” (Field 2008:20) olarak tanımlanmaktadır. Bu yönüyle bakıldığında sosyal sermaye Bourdieu’nün kullandığı ekonomik olmayan sermaye türlerinden sadece bir tanesidir.

Bourdieu, sosyal sermayenin *karanlık yönüne* çok az ilgi göstermektedir. Onun teorisi tam olarak, bazı grupların kendi çıkarları için bağlantılarını kullanmasıyla ilgilidir. Onun *sermaye* kavramını kullanmasındaki amaç, bu sosyal bağlantıların bir yatırım stratejisi işlevi gördüğüne dikkat çekerek, sosyal bağlantıların insanlı yönlerini anlaşılır hale getirmektir. Özellikle, kurumsallaşmış sosyal sermayeyi temsil etmelerine izin verilmiş insanların onu “suistimal etme” olasılığını kuşkusuz hesaba katmaktadır. Yetkilerin verildiği sosyal sermaye örneklerine, aile adına konuşacak aile reisi, soyluluğun kurumsallaşmış bağlarından faydalanan aristokratları da dahil etmektedir (Field,2008:26).

Pierre Bourdieu’nün sermaye üzerine genel görüşlerini *eşitsizlik yaratma* temelinde değerlendirebiliriz. Ona göre sermaye “kişiyi kendi geleceği ve başkalarının geleceği üzerinde denetim kurma gücü verir. Bu haliyle sermaye bir iktidar biçimidir” (Postone vd. 1993:4 akt. Fine,2011:102). Tüm bu fikirlerinden hareketle,

Bourdieu'nün, sermaye türleri arasındaki çatışmayı ve bunların bir türünün diğerine nasıl çevrilebileceği üzerine odaklandığı (Fine,2011:105) söylenebilir.

III. Coleman'da Sosyal Sermaye

Pierre Bourdieu'de olduğu gibi Coleman'ın da sosyal sermaye ile ilgili çalışmaları sosyal eşitsizlikler ve okullardaki akademik başarı arasındaki ilişkiyi açıklama çabasından kaynaklanmaktadır (Field,2008:28). Coleman'ın bu bağlamda Amerika eğitim sistemi üzerine yapmış olduğu çalışmalar, onun sosyal sermaye literatürüne en önemli katkı sunanlardan biri olarak görülmesini sağlamıştır.

Coleman sosyal sermayenin kaynağını açıklama noktasında sosyal sermayenin öncül ya da sonuç olmasından öte bir yan ürün olduğunu savunmaktadır. Ona göre "sosyal sermaye insan ilişkilerinde aktörlerin eylemlerinden ortaya çıkan bir yan üründür" (Bexley vd.,2007:21-22 akt. Tecim 2011:43).

Sosyal sermaye kavramı, insanların mevcut çıkarlarına en uygun olanın rekabet etmek olduğu durumlarda bile neden işbirliği yapmayı seçtikleri sorununa bir çözüm bulmasını sağlamıştır. Coleman'ın anlayışına göre, sosyal sermaye bir bakıma açıkça klasik ekonomi teorisindeki piyasanın *görünmez el* in rolüyle karşılaştırılabilir ve onunla uyumludur (Heinze ve Strünck 2000:179 aktaran Field, 2008:30). Bu bakış açısından hareketle, Coleman'ın sosyal sermaye'ye *görünmez el* rolünü vermiş olması günümüz gerçekleriyle örtüşmektedir. Bugün sosyal sermaye düzeyi yüksek olan ülkelerin, sosyal sermayesi az olan ülkelere göre refah düzeyleri ya da kalkınma seviyelerinin daha yüksek olduğu bir gerçekliktir. Bu bağlamda Coleman'ın sosyal sermaye'yi ekonomi teorisindeki *görünmez el* ile ilişkilendiren düşünceleri önemlidir.

Coleman "*Beşeri sermayenin yaratımında sosyal sermaye*" adlı makalesini kaleme aldığı anda rasyonel eylemi başlangıç noktası olarak kabul etmekte ve beraberinde getirdiği aşırı bireyci önermeleri de reddetmektedir. Bu yönüyle sosyal sermayenin kurumsallaştırılmasını "toplumsal yapıyı rasyonel eylem paradigmasına tanımanın bir yolu" olarak görmektedir. İktisattaki rasyonel eylem

ilişkisiyle toplumsal örgütlenmeleri esas alarak, sosyal sermaye kavramını da bu amaca yardımcı bir araç olarak görmektedir. Sosyal sermaye, yapıların bazı özelliklerinden meydana gelmekte ve aktörlerin eylemlerini kolaylaştırmaktadır. Ancak belli bir eylemi kolaylaştıran ya da fayda sağlayan sosyal sermaye biçimi diğer kişiler bağlamında yararsız hatta zararlı bile olabilmektedir (Coleman, 2010:77-83).

Amerikan gettolarındaki eğitim düzeyi üzerine yaptığı bir dizi araştırmada, Coleman sosyal sermayenin sadece güçlülerle sınırlı olmadığını, aynı zamanda fakirlere ve kenarda kalmış topluluklara da ciddi yararlar sağladığını gösterebilmiştir. Coleman' a göre, sosyal sermaye bir kaynağı temsil eder, çünkü sosyal sermaye karşılıklılık beklentilerini de içerir ve ilişkilerin yüksek derecede güvenle ve ortak değerlerle yönetildiği, daha geniş iletişim ağlarını kapsamak için herhangi bir bireyin ötesine geçer (Field, 2008:28).

Coleman özellikle kendisi gibi Chicago Üniversitesi'nde çalışan Gary S. Becker'in çalışmalarından etkilenmiştir.³ Becker'in ekonomi ilkelerinin eğitim, aile, sağlık, ayrımcılık çalışmalarına uyguladığı beşeri sermaye çalışması, "*rasyonel seçim kuramı*" çerçevesinde kullandığını belirten Field, Coleman'ın, "*çağdaş sosyolojide rasyonel seçim kuramının yükselişinin arkasında harekete geçirici bir güç olduğunu iddia ettiğini*" (Ritzer 1996:427), sosyal sermaye kavramını oturtmak istediği entelektüel çerçeve de bu kapsamda olduğunu belirtmektedir. Klasik ekonomide rasyonel seçim kuramının, insanların bütün davranışlarının kendi çıkarlarını göz etmelerinden kaynaklandığını belirten Field, Coleman'ın geniş toplum görüşünün rasyonel seçim kuramı ve sosyal sistemdeki bireysel davranışların bir toplamı olarak geliştirdiğini belirtmektedir. Rasyonel seçim teorisinin, bireylerin kendi çıkarlarını, diğerlerinin kaderlerini düşünmeden hareket ettiği düşüncesini içerirken, Coleman, sosyal sermaye kavramını, insanların nasıl bir arada çalışmayı başardığını açıklamada bir araç olarak kullan-

3 Becker'in söz konusu düşünceleri için bakınız: Gary S. Becker, Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, With Special Reference to Education, Third Edition, The University of Chicago Press.

dığını belirtir (Field,2008:29). Coleman, bu tutumuyla, bireylerin bireysel çıkarları ile sosyal sermayeleri arasında bir bağ kurmuş olmaktadır.

Coleman, sosyal sermayeyi, beşeri sermaye ile kıyaslayarak iza-ha yönelir. Onun için sosyal sermaye (norm,güven ve ağılardan oluşan) sosyal yapının içerisinde yer alan tarafların kesin eylemleridir. Rasyonel seçme teorisi bağlamında konuya yaklaşan Coleman tercihlerin taraflararası fayda ve zarar münasebetine göre karşılıklılık temelinde bir ilişkinin ortaya çıkabileceğini izah etmektedir. Karşılıklılık faktörü hem güven hem de sosyal sermayenin tanımlanmasında önemli bir faktördür. Şayet bu terimle sosyal sermaye tanımlanacak olursa aktörler arasındaki koordinasyonun üretilmesini sağlayan sosyal kaynakları sosyal sermaye olarak ifade edebiliriz. Bu kaynaklar daha iyi iş ve olanakların sağlanmasında etkili unsurlardır (Tecim:2011:43).

Coleman, sermaye biçimlerini şu şekilde karşılaştırmaktadır: “fiziksel sermaye, gözlenebilir materyal biçimlerde cisimleştiği için tamamen elle tutulur bir sermaye biçimi iken, beşeri sermaye, bir birey tarafından elde edilmiş yetenek ve bilgide bulunduğundan daha az elle bir sermaye biçimidir. Sosyal sermaye ise kişiler arasındaki ilişkilerde var olduğundan daha da az elle tutulur bir sermaye biçimidir. Fiziksel ve beşeri sermaye nasıl üretici etkinliği kolaylaştırıyorsa, sosyal sermayede aynısını yapar. Örneğin; içerisinde yoğun bir grup, böyle bir güvenilirlik ve güvene sahip olmayan bir gruptan daha çok başarı elde edebilir” (Coleman,2010:87).

Coleman, sosyal sermaye kavramını önemli kılan durumun toplumsal yapı içerisinde aktörlerin çıkarlarını elde etmelerinde kullanılabilecek bir kaynak olma noktasında ortaya çıkardığı *fayda* çerçevesinde olduğunu söyler. Sosyal sermaye varlığı aktörlere olumlu faydalar sağlar. Bu bağlamda beşeri sermayenin yaratımında sosyal sermayenin rolünün büyük olduğunu savunur (Coleman,2010:89).

Ayrıca, sosyal sermayeyi bir aktörün kendi sosyal bağlantılarıyla ulaşabileceği yararlı bir kaynak olarak tanımlamıştır. Kamusal

mallar ile özel malların arasındaki geleneksel ayrımı kullanarak sosyal sermayenin kolektif eylem sorununu anlamamıza nasıl yardımcı olduğunu açıklamıştır (Field,2008:32). Genellikle mülkiyeti ve kazancı bireylere ait olan beşeri ve fiziksel sermayeden farklı olarak , sosyal sermayeyi yalnızca onu gerçekleştirmek için çaba gösterenlerin yarattığı ve onların faydalanabileceği değil, yapının bütün unsurları tarafından kullanılabilir, mükemmel bir kamusal mal olarak tanımlamıştır (Field,2008:32-33).

Coleman'ın sosyal sermaye tanımı, bireysel ile kolektif arasında köprü kurmaktadır. Coleman, sosyal sermayeyi şüphesiz (ancak sosyal yapısal kaynakların oluşturduğu) "birey için bir sermaye değeri" olarak görmektedir. Ona göre "sosyal sermaye, kendi işleviyle tanımlanır. O tek bir varlık değildir, ortak iki özelliği olan farklı varlıkların çeşitlenmesidir. Bunların hepsi bir sosyal yapının bazı özelliklerinden oluşmuşlardır ve bu yapının içindeki bireylerin hareketlerini kolaylaştırmaktadırlar"(Coleman 1994:302 aktaran Field 2008:34-36).

Sosyal sermayeyi, sosyal yapıların kökenleri hakkındaki daha geniş teoriyle bütünleştirme yolundaki ısrarlı çabaları, sosyal sermayenin yalnızca ayrıcalıkların bir aracı olmadığını aynı zamanda dezavantajlı sosyal gruplar için de bir değer taşıyabileceğini göstermesi ve sosyal iletişim ağlarının çalışma biçimlerine olan ilgisi Coleman'ın teorisinin güçlü yönleri arasında sayılmaktadır. Coleman özellikle bazı durumlarda sosyal sermayenin pozitif bir kaynak olmasına karşın diğer hallerde kullanışsız ve hatta zarar verici olmasını sosyal sermayenin sınırlı "değiştirilebilirliği" olarak tanımlar ve bu bağlamda sosyal sermayenin avantaj ve dezavantajları üzerinde durmaktadır (Field,2008:40-57). Burada üzerinde durulması gereken önemli bir husus ise; sosyal sermayenin dezavantajlarının Coleman tarafından çok fazla dikkate alınmadığı gerçeğidir.

IV. Bourdieu ve Coleman'ın Sosyal Sermaye Kuramlarının Mukayesesi

Bourdieu ve Coleman, sosyal sermaye kavramına yükledikleri anlam çerçeveleri açısından kıyaslandıklarında şunlar söylenebilir:

Bourdieu, sosyal sermaye kavramına diğer sermaye biçimleriyle ilişkisine odaklanarak yaklaşmaktadır. Bu açıdan Bourdieu'nün sosyal sermaye kavrayışı toplumsal tabakalaşmalar ve farklılaşmaların bir aracı olarak işlev görmektedir. Bu da Bourdieu'de sosyal sermayenin toplumsal eşitsizliklerin yapılaşması ve sürekli kılınmasında işlevsel bir olgu olarak karşımıza çıktığını göstermektedir. Oysa Coleman, sosyal sermaye kavramına eşitsizlik penceresinden ve çatışmacı kuram çerçevesinde yaklaşımdan ziyade, daha işlevselci bir çerçeveden yaklaşmaktadır. Bu doğrultuda sosyal sermayenin üst toplumsal sınıfların yanı sıra alt sınıflara da kayda değer katkılar sağlayan, kamusal faydanın üretilmesinde işlevsel faydalar sağlayan bir sermaye biçimi olduğu fikrini savunmaktadır. Şüphesiz Bourdieu de sosyal sermayenin farklı sermaye biçimlerine dönüştürülebilir ve böylece toplumsal fayda sağlayan bir sermaye biçimi olduğunu iddia etmiştir. Ancak Bourdieu'deki bu toplumsal fayda sosyal sermayenin ağlarına dahil olabilme ayrıcalığına sahip olabilmiş daha dar gruplarla sınırlıdır. Dolayısıyla Coleman'daki gibi bütün bir toplumun kamusal faydası değil belli imtiyaz gruplarının farklılaşmalarını sağlayan bir toplumsal fayda söz konusudur.

Hem Bourdieu ve hem de Coleman sosyal sermayenin farklı kişiler ve gruplar arasındaki ilişkilerin sosyal yapısında aranması gerektiğini iddia ederler. Dolayısıyla sosyal sermaye kavramına ilişkisel bir bakış açıları vardır. Onlara göre kavramın bu yönü, onu beşeri sermayeden ve finansal sermayeden ayıran ve sosyal yapıya içkin hale getiren bir etkidir. Öte yandan, her ikisi de sosyal sermayeyi bireysel hedeflere hizmet edebilen kolektif ve uzun vadeli bir sermaye kaynağı olarak görür. Ancak Coleman bu sermaye kaynağını toplumsal yapı içerisinde bütünleştirici bir öge olarak değerlendirirken Bourdieu ise bu sermaye biçimini diğer (ekonomik, kültürel ve sembolik) sermaye biçimleriyle birlikte toplumsal tabakalaşmaları biçimlendiren ve keskinleştiren bir unsur olarak nitelendirmektedir. Dolayısıyla Coleman sosyal yapıyı öncelerken Bourdieu ise faili ön plana taşımaktadır. Coleman'ın işlevselci bakış açısı sosyal sermayenin toplumsal çatışma ve tabakalaşma oluşturu etkilerini büyük ölçüde göz ardı etmektedir. Bunun bir sonucu olarak Coleman, sosyal sermayenin bütün bir

toplum için kamusal bir yarar oluşturacağını savunurken; Bourdieu ise sosyal sermayeyi eşitsizlikleri artırıcı bir etken olarak değerlendirmektedir. Bourdieu'ye göre sosyal sermaye sadece belli ağlar içerisindeki sosyal gruplar için birleştirici ve bütünleştirici bir etki oluşturmaktadır.

Coleman'a göre sosyal sermaye kaynakları düşüş içerisinde ve bu yüzden Coleman'a göre; sosyal sermayenin artırılmasıyla ilgili olarak devlet kurumları aktif rol almalıdır ve bu yolla gönüllülük esaslı örgütlenmelerin yerine ikame edilebilecek bazı teşekküller oluşturulabilir. Bourdieu ise sosyal sermaye kaynaklarının zaten kıt olduğunu ve yapılaşmış biçimdeki bir toplumsal eşitsizliği de bu yüzden artırdığını ifade etmektedir. Dolayısıyla her ikisi de sosyal sermayenin bugünkü konumu ve etkileri konusunda karamsar olsalar da karamsarlıklarının sebepleri farklıdır. Bourdieu ve Coleman'ın bakış açılarının nasıl birbiriyle çatıştığını gösteren birçok çalışma yapılmıştır. Örneğin ebeveynler ve sosyal sermaye ilişkisini irdeleyen bir makalede bu fark şu şekilde ifade edilmektedir: Bourdieu'ye göre "sosyal sermaye büyük ölçüde sınıfa özgüdür ve sosyal eşitsizlikleri sürekli hale getirecek şekilde işler. Ayrıca dışlayıcı olmaktır zira güçlü sosyal ağlar kendi imtiyazlarını devam ettirebilmek ve yeniden üretebilmek için ayırım mekanizmalarına dayanırlar. Bu da Coleman'ın bireylere ve topluma fayda sağlayan ortak değerler ve sosyal bağlardan müteşekkil uyumlu ağlara dair yaptığı tasvirle açık bir zıtlık içindedir" (Bourdieu, 1979'dan aktaran Gillies ve Edwards, 2006: 45).

Sonuç

Sosyal bilimciler, sosyal sermaye kavramını sihirli bir değnek gibi görmek ya da göstermekten ziyade onun tarihçesini, türlerini, farklı toplumsal ve tarihsel bağlamlarda nasıl şekillendiğini, toplumsal anlamda olumlu ve olumsuz yönlerini ele alarak yeni örnek olaylara bu kavramsal araçla yaklaşmak durumundadırlar.

Sosyoloji, Sanayi Devrimi ve Fransız Devrimi gibi büyük olaylar silsilesini takip eden yıllarda oluşan istikrarsız modern toplumsal yapıyı düzenleme arayışı olarak ortaya çıkmış bir disiplindir. Bu bağlamda Tönnies, Simmel, Durkheim ve Weber gibi klasik

sosyologlarda toplumsal normlar, toplumsal denetim, cemaatten cemiyete geçiş gibi kavramsal araçlar ortaya çıkmış ise, sosyal sermaye tartışmaları da 1980'lerden sonra yoğunlaşan küreselleşme, postmodernizm ve sivil toplum tartışmaları bağlamında ortaya çıkmış güncel bir kavramsal araç olarak değerlendirilebilir. Bu anlamıyla sosyal sermaye tartışmaları klasik geleneğin kök saldı-ğı sosyolojik düşünce çizgisinde yeni bir analiz biçimi anlamına da gelmektedir. Weber, Marx ve Durkheim gibi klasik geleneğin kurucu isimlerinde ön plana çıkan sınıf, üst yapı, alt yapı ve ekonomi temelli analizlerde, Weber'deki, statü grupları hariç tutulursa, resesif/zayıf kalan sosyal sermaye, 20. Yüzyılın son çeyreğinde birçok düşünürün analizlerinde kendini göstermektedir. Putnam, Bourdieu ve Coleman söz konusu düşünürler arasında önemli bir yer tutmaktadır. Günümüzde, modern dönemin görece daha merkezi, örgütlü ve yeknesak toplumsal yapı modeline zıt olarak daha enformel, çok merkezli ve güvensiz dünyasında sosyal sermaye kavramı eğitimden, işgücü piyasasına, kültürel çalışmalardan girişimciliğe kadar çok farklı alanlarda kullanılan bir kavram haline gelmiştir.

Hem Bourdieu hem de Coleman büyük ölçüde eğitim alanındaki çalışmalar boyutunda sosyal sermaye olgusuna eğilmekte ve kavramın 'karanlık yönü' ile pek ilgilenmemektedirler. Bu yaklaşım tarzı sosyal sermaye kavramının yarattığı ya da yaratabileceği muhtemel negatif yönleri önemsememek anlamına gelmektedir. Bourdieu'nün eşitsizlik temelli yaklaşımı da sadece sosyal sermayeye sahip olmayan insanların uğramış olduğu eşitsizlikler çerçevesinde gelişmektedir. Sosyal ilişkiler ve ağların fazlasıyla önemli hale geldiği günümüz gerçeğinden hareketle, modern toplum yapısının ortaya çıkardığı aşırı bireyselleşmeye karşı bir tepki olarak ortaya çıkan sosyal sermaye kavramına en büyük katkıları Bourdieu, Coleman ve Putnam yapmıştır. Ancak hem genel olarak sosyal sermaye kavramına ve özelde ise Coleman ve Bourdieu'nün Coleman ve Bourdieu'nün sosyal sermaye anlayışlarının eleştirilecek bazı yönleri vardır. İlk olarak, "sosyal sermaye" tabirinin ekonomik mefhumların sosyal alanı etkisi altına almasına hizmet edecek bir kavramsal isimlendirme olduğu söylenebilir. Özellikle Bourdieu'nün bunu diğer sermaye biçimleriyle birlikte ele alma-

sı sosyal sermaye kavramını ekonomi alanının bir uzantısı olarak görmeyi beraberinde getirmektedir. İkinci olarak, Coleman sosyal sermaye kavramında sosyal yapıyı fazlasıyla vurgularken failin çeşitli ağlar içerisinde sosyal sermaye edinebilme becerisini sorsallaştırmamıştır. Öte yandan Coleman'ın güven, karşılıklılık gibi normları ve tutumları sosyal bağlamlarından ayrı olarak her durumda bir sosyal sermaye kaynağı olarak değerlendirilmesi de eleştirilebilecek bir durumdur. Zira sosyal sermaye her durumda bu gibi normlar sayesinde olumlu ve bütünleştirici bir yapıya yol açmayabilmektedir. Aksine, bazı sosyal bağlamlarda çatışma unsurlarına da yol açabilmektedir. Zaten Coleman genel olarak iktidar ilişkileri ve iktidar yapıları konusunda sessiz kalmakta ve sosyal sermayenin iktidar boyutunu dikkate almamaktadır. Bu da onun sosyal sermaye kavramsallaştırmasının önemli eksikliklerinden biridir. Ancak eleştirilecek yanları var olmakla birlikte Bourdieu ve Coleman'ın toplumbilimcilere bu alandaki çalışmalarında önemli bir kaynak sağladıkları da inkâr edilemez bir gerçektir.

Kaynakça

- Aydemir, M.Ali (2011). *Sosyal Sermaye*, Konya: Çizgi Yayınları.
- Bourdieu, Pierre (1995). *Pratik Nedenler*, çev.: Hülya Tufan, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Bourdieu, Pierre (2010). “Sermaye Biçimleri”, *Sosyal Sermaye – Kuram, Uygulama, Eleştiri* –. M.Murat Şahin ve A.Zeki Ünal (Der). İstanbul: Değişim Yayınları.
- Bourdieu, Pierre; Passeron, Jean-Claude (2014) *Varisler: Öğrenciler ve Kültür*, Levent Ülsaldı, Ash Sümer (çev.). Ankara: Heretik Yayınları.
- Coleman, James S. (2010). “Beşeri Sermayenin Yaratımında Sosyal Sermaye”, *Sosyal Sermaye – Kuram, Uygulama, Eleştiri* –. M.Murat Şahin ve A.Zeki Ünal (Der). İstanbul: Değişim Yayınları.
- Devamoğlu, Sevil (2008). “*Sosyal Sermaye Kuramı Açısından Türkiye’de Demokrasi Kültürü Üzerine Bir Değerlendirme*” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Denizli.
- Field, John (2008). *Sosyal Sermaye*, çev.: Bahar Bilgen ve Bayram Şen, 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Fine, Ben (2010). “Sosyal Sermaye”, *Sosyal Sermaye – Kuram, Uygulama, Eleştiri* –. M.Murat Şahin ve A.Zeki Ünal (Der). İstanbul: Değişim Yayınları.
- Fine, Ben (2011). *Sosyal Sermaye Sosyal Bilime Karşı/ Bin Yılın Eşiğinde Ekonomi Politik ve Sosyal Bilimler*, çev.: Ayşegül Kars, İstanbul: Yordam Kitap.
- Fukuyama, Francis (2005). *Güven*, çev.: Ahmet Buğdaycı, 3. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Fukuyama, Francis (2009). *Büyük Çözülme*, çev.: Hasan Kaya, İstanbul: Profil Yayınları.
- Fukuyama, Francis (2010), “Sosyal Sermaye ve Sivil Toplum”. *Sosyal Sermaye – Kuram, Uygulama, Eleştiri* –. M.Murat Şahin ve A.Zeki Ünal (Der). İstanbul: Değişim Yayınları.

- Gillies, Valve, Rosalin, Edwards, (2006) "A Qualitative Analysis of Parenting and Social Capital: Comparing the Work of Coleman and Bourdieu", *Qualitative Sociology Review*, Vol II, Issue 2, ss. 42-60.
- Özdemir, Aytül Ayşe (2007). "Sosyal Ağ Özellikleri Bakış Açısıyla Sosyal Sermaye Ve Bilgi Yaratma İlişkisi: Akademisyenler Üzerinde Yapılan Bir Alan Araştırması", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yönetim Organizasyon Anabilim Dalı, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Putnam, Robert D. (1993) "The Prosperous Community -Social Capital and Public Life". *American Prospect* (13): 35-42.
- Putnam, Robert D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, Simon & Schuster.
- Putnam, Robert D.(2010), " Tek Başına Bowling: Amerika'nın Azalan Sosyal Sermaye'si". *Sosyal Sermaye – Kuram, Uygulama, Eleştiri* –. M.Murat Şahin ve A.Zeki Ünal (Der). İstanbul: Değişim Yayınları.
- Rützer, George (1996). *Sociological Theory*, McGraw Hill, New York.
- Şan, Mustafa Kemal (2007). "Sosyal Bilimlerde Yıldızı Yükselen Yeni Bir Kavram : Sosyal Sermaye ve Türkiye", *Sosyoloji Yazıları I*, Sakarya Üniversitesi Bölümü Ortak Çalışması, Der.: Mustafa Kemal Şan, s. 282-323. İstanbul: Kızılelma Yayınları.
- Şan, Mustafa Kemal ve Şimşek, Rıdvan (2011). "Sosyal Sermaye Kavramı'nın Tarihsel ve Sosyolojik Arka Planı", *Akademik İncelemeler Dergisi*. VI/1, s. 88-110.
- Tecim, Erhan (2011). *Sosyal Güven*. İstanbul: Çizgi Yayınları.
- Tocqueville, Alexis de (1962), *Amerika'da Demokrasi*, çev.: Taner Timur, İstanbul: Türk Siyasî İlimler Derneği Yayınları.